Housing and Rural Environment
Print ISSN: 2008 - 4994 Online ISSN: 2588 - 6215
Homepage: https://jhre.ir

Comparison of the mental–objective structure of the architecture of the stepped houses of Sar Agha Seyyed village and the black tents of the Bakhtiari Nomads

Amin Forouzandeh Hafshejani[1], **Yaghowb Peyvastehgar**[2]✉, and **Mehrdad kholghifard**[3]

1. PhD Student, Department of Architecture, Yas., C., Islamic Azad University, Yasuj, Iran. Email: aminforouzandeh1363@gmail.com,
2. Corresponding Author, Associate Professor, Departement of Urban Planning and Architecture, Yas.,C., Islamic Azad University, Yasuj, Iran. Email: Peyvastehgar@gmail.com
3. Assistant Professor, Department of Civil Engineering, Yas., C., Islamic Azad University, Yasuj, Iran. Email: Kholghifard.m@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 17 February 2025
Received in revised form 8 July 2025
Accepted 15 September 2025
Available online 30 December 2025

Keywords:
Housing,
Mental-objective,
Stepped Village,
Sar Agha Seyyed,
Black tent.

ABSTRACT

Objective: Traditional Iranian architecture reflects the dynamic interaction between humans, nature, culture, and social needs over time. Within this framework, rural houses have evolved by drawing on indigenous patterns as well as the environmental, cultural, and climatic conditions of each region. This study aims to understand the underlying patterns and initial architectural concepts of rural houses in Sar Aqa Seyed village through a comparative analysis of their mental and physical structures with the black tents of the Bakhtiari nomads. The comparison seeks to identify similarities and differences between these two types of settlements and to explore the influence of nomadic culture on the architecture of village houses.

Method: This applied research adopts a qualitative approach using purposive theoretical sampling. The findings are analyzed through a descriptive–analytical method. Data were collected through field studies, direct observation, library research, and open-ended interviews with local architects, village elders, and nomadic women. The study examines physical structure, spatial domains, behavioral settings, and cultural meanings in both houses and black tents. Data were analyzed using observation, photography, and sketch drawings. Through comparative analysis, the similarities and differences between the two settlement types were identified, revealing the influence of Bakhtiari nomadic culture on the formation of indigenous architecture in the region.

Results: The results indicate that although the two settlement types appear different at a superficial level, they share profound similarities in terms of meaning and cultural patterns of living. Bakhtiari nomadic culture has played a significant role in shaping this historical habitat and has strongly influenced the architectural foundations of Sar Aqa Seyed village.

Conclusions: Despite the physical differences between the rural houses of Sar Aqa Seyed and the black tents of the Bakhtiari nomads, there are notable commonalities in cultural, semantic, and behavioral dimensions. The analysis was conducted based on four components: structural and formative elements, spatial domains, behavioral settings, and meaning. The results highlight the impact of shared Bakhtiari culture on spatial organization and ways of living in both settlement types. The use of local materials, similar patterns of public–private spatial division, and the importance of collective spaces for social interaction are among the key similarities observed. Additionally, spatial hierarchies and the sense of place in both settlements are shaped by shared cultural beliefs and norms and are maintained even in the absence of explicit physical boundaries. Overall, the findings demonstrate that Bakhtiari nomadic culture has played a fundamental role in shaping the vernacular architecture of Sar Aqa Seyed village and can serve as a foundation for the preservation and regeneration of the region's indigenous architecture.

Cite this article: Forouzandeh Hafshejani, A., Peyvastehgar, Y., & kholghifard, M. (2025). Comparison of the mental–objective structure of the architecture of the stepped houses of Sar Agha Seyyed village and the black tents of the Bakhtiari Nomads. ***Housing and Rural Environment***, *44*(192), 149-166. https://doi.org/10.22034/44.192.149

This article is derived from the doctoral dissertation of the first author entitled: A Comparative–Analytical Study of the Architecture of Stepped Villages in Iran within the Sphere of Cultural and Climatic Influences: Case Studies of the Villages of Masouleh, Abyaneh, Sar Agha Seyed, Uramanat Takht, and Shilander.

© Author(s) retain the copyright.
Publisher: Natural Disasters Research Institute (NDRI).
DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

Introduction

Housing refers to a place for dwelling and comfort, while settlements are formed through the aggregation of housing units influenced by natural and human factors. In Iran, three major lifestyles—urban, rural, and nomadic—have coexisted for thousands of years. Nomadic life is based on seasonal migration; therefore, its architecture has historically been portable and flexible. Over time, due to political, social, and economic factors, many nomadic communities gradually settled and adopted permanent forms of habitation.

Despite the differences between nomadic and sedentary lifestyles, similarities can often be observed between rural and nomadic settlements. In many regions of Iran, villages were formed through the gradual settlement of nomadic groups while preserving aspects of their cultural identity. One example is the stepped village of Sar Agha Seyed in Kuhrang County, Chaharmahal and Bakhtiari Province. The formation of this village has been influenced by environmental factors such as climate, topography, and access to natural resources, as well as cultural traditions of the Bakhtiari tribe.

The influence of Bakhtiari nomadic culture can be observed not only in the social relations of the inhabitants but also in the spatial organization and architectural structure of the village houses. Architectural space contains both physical and mental dimensions, and understanding its deeper meanings requires attention to cultural perceptions and social behaviors. However, the traditional architectural fabric of the village has gradually been replaced by modern construction patterns, which threatens its original identity.

Therefore, this research aims to identify the underlying architectural patterns of Sar Agha Seyed village houses by comparing them with the Bakhtiari nomadic black tents (Siah-Chador). The study seeks to determine the similarities and differences between the two dwelling types and to examine the extent to which the black tent, as a cultural symbol of Bakhtiari nomads, has influenced the architecture of the village.

Method

This study is an applied qualitative research based on a descriptive–analytical approach. The research compares the houses of Sar Agha Seyed village with the black tents of Bakhtiari nomads in Kuhrang County. Purposeful theoretical sampling was used to select case studies and informants.

Data were collected through field observations, photography, library research, and open interviews. Interviews were conducted with local traditional builders, village elders, and Bakhtiari women who are responsible for weaving and setting up black tents. Several traditional houses within the historical fabric of the village were selected for detailed observation.

Local builders were asked about construction techniques such as excavation, foundations, wall construction, structural elements, roofing systems, and materials. Observations of ruined houses also helped clarify traditional building methods.

For nomadic dwellings, interviews with women focused on the process of weaving goat-hair fabrics, assembling structural components, and erecting black tents. To analyze

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

spatial organization, questions were asked from residents—particularly women—about the use of interior spaces, arrangement of household items, and patterns of daily activities.

Finally, similarities and differences between the two dwelling types were analyzed using four main components: structural elements, spatial organization, behavioral settings, and meaning.

Results

The comparative analysis shows that the most significant differences between Sar Agha Seyed houses and Bakhtiari black tents appear in structural elements and spatial organization, while behavioral patterns and cultural meanings display strong similarities.

One important similarity is the preparation of the building site. In both cases, part of the mountain slope is excavated to create a relatively flat surface for construction. Local materials such as stone, earth, and oak wood are widely used in both dwelling types. Oak columns with forked tops are used to support wooden beams, and mud mortar is commonly applied.

However, there are also clear structural differences. The walls of black tents are constructed in a light and temporary manner, whereas village houses have thicker walls built with stone and mud bricks. The most noticeable difference is found in the roof system. Village houses have heavy and permanent roofs that often serve as terraces for upper houses in the stepped village structure. In contrast, the roof of the black tent is a lightweight woven goat-hair fabric designed to be flexible and portable.

Despite these physical differences, the behavioral and cultural characteristics of both settlements are highly similar. Shared tribal traditions influence patterns of hospitality, social interaction, and everyday activities. Personal boundaries and social territories are often defined through cultural norms rather than physical barriers.

Overall, the comparison indicates that while the architectural forms differ physically, they share common cultural foundations.

Conclusions

This research compared the houses of Sar Agha Seyed village with the black tents of Bakhtiari nomads in order to identify the cultural and architectural relationships between nomadic and rural dwellings.

The findings show that although the two dwelling types differ in structural characteristics—especially in roof construction and permanence—they share similarities in construction processes, use of local materials, spatial hierarchy, and social behavior. Both settlements reflect a cultural system rooted in Bakhtiari traditions.

The transition from nomadic mobility to permanent settlement changed the physical form of dwellings, but many underlying cultural patterns and spatial meanings remained intact. These shared cultural values influence how spaces are used, how social interactions occur, and how boundaries are understood.

The study highlights the importance of documenting indigenous architectural knowledge and cultural practices. Understanding these patterns can support the preservation and

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

restoration of the traditional architecture of Sar Agha Seyed village and can also inspire contemporary architectural design that respects local culture and environmental conditions.

Furthermore, this research demonstrates that cultural meanings and behavioral patterns can create strong connections between different architectural forms, even when their physical structures appear very different.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

CRediT authorship contribution statement

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

Ethical considerations

The authors avoided data fabrication, falsification, and plagiarism, and any form of misconduct.

Data availability statement

Not applicable

Acknowledgements

The authors would like to thank all participants in the present study.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

مسکن و محیط روستا
شاپا چاپی: ۴۹۹۴ - ۲۰۰۸ شاپا الکترونیکی: ۶۲۱۵ - ۲۵۸۸
Homepage: https://jhre.ir

مقایسه ساختار «ذهنی – عینی» معماری خانه‌های روستای پلکانی سرآقاسید با سیاه‌چادر عشایر بختیاری

امین فروزنده هفشجانی[۱]، یعقوب پیوسته‌گر[۲]✉، مهرداد خلقی‌فرد[۳]

۱. دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران. رایانامه: aminforouzandeh1363@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه معماری و شهرسازی، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران. رایانامه: Peyvastehgar@gmail.com
۳. استادیار، گروه مهندسی عمران، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران. رایانامه: Kholghifard.m@gmail.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۹
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۱۷
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۴
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۹

کلیدواژه‌ها:
مسکن،
ذهنی – عینی،
روستای پلکانی،
سرآقاسید،
سیاه‌چادر.

چکیده

هدف: معماری سنتی ایران، آینه‌ای از تعامل بشر با طبیعت، فرهنگ و نیازهای اجتماعی است که در طول زمان شکل‌گرفته است. در این میان، خانه‌های روستایی نیز با الهام از الگوهای کهن و شرایط محیطی، فرهنگی و اقلیمی هر منطقه، شکل‌گرفته‌اند. هدف این پژوهش، فهم الگو و ایده اولیه معماری خانه‌های روستای سرآقاسید از طریق مقایسه ساختارهای ذهنی و عینی با سیاه‌چادر عشایر بختیاری است. این مقایسه به شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های دو نوع سکونتگاه و چگونگی تأثیر فرهنگ عشایری بر معماری خانه‌های روستا می‌پردازد.

روش پژوهش: این تحقیق از نظر هدف کاربردی بوده و با رویکرد کیفی و نمونه‌گیری نظری هدفمند صورت گرفته و یافته‌ها به شیوه توصیفی ـ تحلیلی بررسی شده‌اند. داده‌ها از طریق مطالعات میدانی، مشاهده مستقیم، منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه‌های باز با معماران محلی، بزرگان روستا و زنان عشایر گردآوری شده است. در این مطالعه ساختار کالبدی، عرصه‌های فضایی، قرارگاه‌های رفتاری و معانی فرهنگی در خانه‌ها و سیاه‌چادرها بررسی و با استفاده از مشاهده، عکس‌برداری و ترسیم کروکی تحلیل شده است. در نهایت با مقایسه داده‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌های دو سکونتگاه مشخص و تأثیر فرهنگ عشایری بختیاری بر شکل‌گیری خانه‌های بومی منطقه آشکار گردید.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق نشان داد که اگرچه در ظاهر، دو سکونتگاه با هم متفاوت به نظر می‌رسند، اما شباهت‌های عمیقی در سطح معنا و فرهنگ زندگی میان آنها وجود دارد. فرهنگ عشایر بختیاری نقش‌برجسته‌ای در شکل‌گیری این زیست‌بوم تاریخی داشته و بنیان‌های معماری روستای سرآقاسید را تحت‌تأثیر قرار داده است.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش نشان می‌دهد که با وجود تفاوت‌های کالبدی میان خانه‌های روستای سرآقاسید و سیاه‌چادرهای عشایر بختیاری، میان آن‌ها از نظر فرهنگی، معنایی و رفتاری اشتراکات قابل‌توجهی وجود دارد. بررسی‌ها بر اساس چهار مؤلفه ساختار و عناصر شکل‌دهنده، عرصه‌های فضایی، قرارگاه‌های رفتاری و معنا انجام شد که نشان‌دهنده تأثیر فرهنگ مشترک بختیاری بر سازمان فضایی و شیوه زیست در هر دو سکونتگاه است. استفاده از مصالح بومی، الگوی مشابه تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی و اهمیت فضاهای جمعی برای تعاملات اجتماعی از مهم‌ترین شباهت‌های مشاهده‌شده است. همچنین حریم‌ها و روح مکان در هر دو سکونتگاه بر پایه باورها و هنجارهای فرهنگی مشترک شکل گرفته و بدون نشانه‌های فیزیکی مشخص رعایت می‌شوند. در مجموع، یافته‌ها بیانگر آن است که فرهنگ عشایری بختیاری نقشی اساسی در شکل‌گیری معماری بومی خانه‌های روستای سرآقاسید داشته و می‌تواند مبنایی برای حفاظت و بازآفرینی معماری بومی منطقه باشد.

استناد: فروزنده هفشجانی؛ امین، پیوسته‌گر؛ یعقوب، خلقی‌فرد؛ مهرداد. (۱۴۰۴). مقایسه ساختار «ذهنی – عینی» معماری خانه‌های روستای پلکانی سرآقاسید با سیاه‌چادر عشایر بختیاری. *مسکن و محیط روستا*، ۴۴ (۱۹۲)، ۱۴۹-۱۶۶. https://doi.org/10.22034/44.192.149

این مقاله بر گرفته از پایان نامه دکتری نویسنده اول با عنوان«مطالعه تطبیقی – تحلیلی معماری روستاهای پلکانی ایران در گستره تأثیرپذیری از فرهنگ و اقلیم مطالعه موردی: روستاهای ماسوله، ابیانه، سرآقاسید، اورامانات تخت، شیلاندر» است.

CC BY NC

ناشر: پژوهشکده سوانح طبیعی.
© نویسندگان.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

مقدمه

«مسکن» اسم مکان بر وزن مَفعَل معادل عربی واژه «خانه» به معنای جای آرامش و سکونت است. (Hamzenejad & Sadrian, 2014). سکونتگاه مکانی شکل‌گرفته از مجموعه مسکن‌ها که عوامل انسانی و طبیعی در شکل‌گیری آن نقش دارند. از ۶۰۰۰ سال پیش تاکنون سه شیوهٔ زندگی مرتبط به هم؛ یعنی، شهرنشینی، ده‌نشینی، و کوچ‌نشینی (چادرنشینی) در کنار هم در این سرزمین، تجربه شده است (Amanollahi Baharvand, 2004). زندگی عشایری متکی بر جابه‌جای و تغییر مکان است. در ایـن شـیوه زنـدگی، مسـکن کـه یکـی از مهم‌ترین ضروریات زندگی اسـت به‌گونه‌ای سـیار و قابل‌حمل به همراه این مردمان در حرکـت و جابه‌جایی بوده؛ اما در مقاطع مختلفی به دلایل سیاسی، امنیتی، رفاهی، خـدماتی و... یکجانشینی و اسکان این قبایل، مورد نظر و اعمـال قرار گرفته است (Moeini, 2008).

سکونتگاه‌های روستایی و عشایری فارغ از مسئله کوچندگی و یکجانشینی؛ شباهت‌هایی ازلحاظ ساختار و کالبد دارند. بسیاری از مسائل چه در زمان‌های گذشته و حال باعث تغییر رویه زندگی از کوچ‌نشینی به یکجانشینی شده است. از تعداد بی‌شمار روستاهای این مرزوبوم که دچار چنین تغییری شده‌اند و همچنان تعامل فرهنگی خاص منطقه خود را حفظ کرده‌اند. می‌توان به روستای شگفت‌انگیز سرآقاسید (Akhundi Soraki, 2006) اشاره کرد که یکی از روستاهای ایران از توابع شهرستان کوهرنگ در استان چهارمحال و بختیاری با عرض ۳۲ درجه و ۲۶ دقیقه شمالی و طول ۵۰ درجه ۷ دقیقه شرقی واقع گردیده است (Farajzadeh & Rajaei Najafabadi, 2012).

شکل‌گیری این روستا متأثر از عوامل بسیاری است که در موارد گوناگونی ازجمله اقلیم، مورفولوژی، عوامل طبیعی و... با سایر روستاهای پلکانی مشترک است. اما ازلحاظ درک فضایی خانه و محیط خارجی خانه دارای تفاوت‌های عینی و ذهنی با سایر روستاهای پلکانی است. نمود فرهنگ عشایر بختیاری در روابط فرهنگی–اجتماعی و به‌خصوص معماری خانه‌های روستا قابل‌مشاهده و ملموس است. فضاهای مختلف علاوه بر وجوه عینی و آشکارشان، دارای ابعاد ذهنی و پنهانی نیز هستند که صرفاً با تحلیل ساختارهای کالبدی آن‌ها، قابل‌استنباط نیستند. این ویژگی‌ها که در زمره ویژگی‌های شناختی فضا طبقه‌بندی می‌شوند، تا حد زیادی متأثر از نوع و شیوه ادراک افراد استفاده‌کننده از فضا هستند. افراد با حضور در فضا و با کمک توانایی‌های مربوط به حواسشان، بخشی از اطلاعات محیط را دریافت می‌کنند. بسته به نیازها و انگیزه‌های آن‌ها، مواردی از این اطلاعات به‌وسیله سیستم ذهنی‌شان ادراک می‌شود و درنهایت با تحلیل اطلاعات ادراک‌شده و ثبت آن‌ها در ذهن، شناخت حاصل می‌شود (Bozorg & Pakzad, 2015).

باوجود بافت تاریخی این روستا که در حال تخریب و تبدیل شدن به خانه‌هایی با الگوهای شهری است. تاکنون تحقیق مدونی در خصوص پیدایش الگوی اولیه خانه‌ها انجام نگرفته است؛ لذا هدف تحقیق کشف و استخراج الگوی اولیه خانه‌های روستای سرآقاسید ازطریق مقایسه و تطابق، ذهنی–عینی با سیاه‌چادرهای عشایر بختیاری است. این مسئله در جهت کاربست مجدد در ساخت و دوباره‌سازی خانه‌های روستا نقش اساسی ایفا می‌کند تا هویت و اصالت خانه‌ها و همچنین بافت تاریخی روستا حفظ شود.

فرض بر این است که یکی از عوامل شکل‌گیری خانه‌های روستا الگوبرداری از سیاه‌چادرهای عشایر بختیاری است. بر همین اساس سؤالاتی در ذهن شکل می‌گیرد که به این صورت بیان می‌شود.

۱. مشابهت و تفاوت‌های موجود در سیاه‌چادر عشایر بختیاری و خانه‌های روستا در چه مواردی نمود یافته است؟

۲. تأثیر سیاه‌چادر بر معماری خانه‌های روستای سرآقاسید چگونه است؟

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های مختلفی با موضوع‌های مقایسه و تطبیق بناها انجام‌گرفته است که بیشتر ساخت‌هایی از یک جنس و کالبد هستند. اما پژوهش‌های انجام‌گرفته در ارتباط با خانه و سیاه‌چادر که دو نوع متفاوت از سکونتگاه هستند انجام نگرفته است. یکی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

از دلایل شکل‌گیری روستاها همین زندگی قبل از یکجانشینی آن‌ها بوده است که با حفظ عادات فرهنگی خود این تغییر رویه را انجام داده‌اند و از کوچ‌نشینی، یکجانشین شده‌اند. یکی از این روستاها؛ روستای پلکانی سرآقاسید است. اندک پژوهش‌هایی که در ارتباط با این روستا انجام‌گرفته است. بیشتر رویکردی گردشگری داشته و تاکنون به موضوع تطابق و مقایسه خانه‌های روستا با سایر بناها، در این زیست‌بوم پرداخته نشده است. در این پژوهش منابع اطلاعاتی را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد.

دسته اول پژوهش‌هایی در ارتباط با مقایسه و تطابق بناها هستند. ولی‌بیگ و رستگارژاله (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «مطالعه مقایسه‌ای مسکن بومی‌روستایی سیستانی و بلوچ از منظر بازشناسی کالبدی با رویکرد انسان‌شناسی فرهنگی» به دسته‌بندی معماری مسکونی با ویژگی‌های بومی و همچنین چگونگی و چرایی تفاوت‌ها و شباهت‌های پدیدآمده را از علم انسان‌شناسی فرهنگی به وجود آمده را مورد بررسی قرار داده است. مظهری و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی دیگری با موضوع «بررسی تطبیقی الگوی فضایی سکونتگاه روستایی و علل شکل‌گیری آن (نمونه‌های مورد مطالعه: روستای شلحه امام حسن آبادان و روستای حدبه ی خنافره شادگان)» به بررسی الگوی فضایی و پیکربندی کالبد روستایی و واکاوی تأثیر سبک زندگی و معیشت روستاییان در شکل‌گیری آن بامطالعه و قیاس دو روستا پرداخته است.

دسته دوم پژوهش‌هایی در ارتباط با روستاهای پلکانی؛ در ارتباط با روستای سرآقاسید، رئیسی (۲۰۱۸) پایان‌نامه خود را با عنوان «حفاظت پایدار از منظر فرهنگی روستای سرآقاسید (شهرستان کوهرنگ، استان چهارمحال‌وبختیاری)» نوشته است. این پژوهش بر آن است تا با بازشناسی ارزش‌های موجود در منظر فرهنگی روستای تاریخی سرآقاسید و با معرفی پدیدهٔ کوچ و روابط اجتماعی و اقتصادی محلی به‌عنوان عواملی تأثیرگذار در حیات روستا، در جهت حفاظت و تداوم حیات و پویایی این هستهٔ کوچک زیستی گام بردارد. حسینی‌کیا و همکاران (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان «تبین نقش الگوهای رویدادِ برگرفته از عوامل فرهنگی و طبیعی در شکل‌گیری الگوهای فضایی معماری بومی؛ مطالعه موردی: روستای سرآقاسید» به شناسایی و ارائه یک چارچوب الگومند به‌منظور تحلیل معماری بومی روستای سرآقاسید است. این چارچوب با تمرکز بر عوامل فرهنگی در قالب محیط طبیعی مورد مطالعه، سعی دارد تا الگوهای رویدادی و فضایی مؤثر در شکل‌گیری پیکر آن را شناسایی کرده و پیوند میان آنها را تبیین کند. در نهایت مسئله پژوهش این است که چگونه الگوهای فضایی با باورهای ساکنان، مبانی فرهنگی و محدودیت‌های محیطی در ارتباط هستند و این ارتباط چگونه در ساختار کالبدی روستا آشکار می‌شود (Hosseini-Kia et al., 2022). در «تحلیل نظام شکلی و فضایی الگوی خانه‌های بومی در روستای پلکانی سرآقاسید استان چهارمحال‌وبختیاری» حیدری و همکاران، (۲۰۲۲)، پژوهشی باهدف شناسایی الگوهای بومی مسکن در روستای سرآقاسید، به بررسی گونه‌شناسی الگوهای معماری انواع مسکن، ساختار فضایی آنها، و عناصر مؤثر در شکل‌گیری معماری و سازهٔ این واحدها پرداخته‌اند.

دسته سوم پژوهش‌هایی در ارتباط با عشایر و سیاه‌چادر؛ «بررسی تطبیقی مسکن عشایر ایران» ضرغامی (۲۰۱۶) از پژوهش‌های است کـه آثار ارزشمند عشایر ایران با سابقه ای به قدمت تاریخ ایران را بررسی و مورد کنکاش قرار داده است. سابقه تاریخی این اقوام نیز مسکن آنان را درخور توجه شایسته تر قرار می‌دهد. ضرغامی‌مقایسه تطبیقی را بر اساس تفاوت‌های شکلی و کالبدی با توجه به فرهنگ قوم‌های متفاوت در بین عشایر ایران انجام داده است. همچنین در پژوهشی دیگر از رنجبر و محمودی (۲۰۱۶) با عنوان «ریخت‌شناسی سیاه‌چادر در عشایر جنوب غرب ایران (مطالعه موردی: عشایر جنوب استان ایلام و شمال استان خوزستان)» ، به‌منظور شناسایی عوامل به وجود آورنده این واحد سکونتی، وجه اشتراک و تفاوت‌ها در ریخت‌شناسی سیاه چادر در بین دو ایل کرد و بختیاری در حوزه جنوب استان ایلام و شمال استان خوزستان و همچنین تأثیر آن بر الگوی مسکن و ساختار معماری انجام شده است.

دسته چهارم پژوهش‌هایی از دیدگاه‌های عینی و ذهنی؛ افشاری (۲۰۱۹) پژوهش‌هایی با عناوین «فواصل فضائی و زمانی حریم در سکونتگاه‌های عشایری» انجام داده است. مسأله اصلی این تحقیق، کنکاش در موردماهیت حریم در محیط‌های مسکونی بوده و هدف آن، فهم دلیل و منشأ شکل‌گیری حریم در این محیط‌ها است در پژوهشی دیگر؛ «تغییرات اجتماعی خانوار و نقش معنی در تطبیق محیط مسکونی (موردپژوهی: اثرگذاری معانی بر تغییرات مسکن عشایری)» معانی نقش مهمی‌در هدایت

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

تغییرات کالبدی مسکن برای هماهنگی با تغییرات اجتماعی دارند.

نکته اساسی دررابطه با این پژوهش‌ها یکی بودن ماهیت و کالبد نمونه‌های موردی از نظر ساختار، مصالح، شیوه ساخت و همچنین حریم‌های فضایی و روابط فرهنگی حاکم بین اهالی در زیستگاه‌ها است. مصالح استفاده شده در خانه‌های دسته اول و دوم از مصالح بوم‌آورد با ساختاری پایدار، حجیم و ثابت است. در دسته سوم و چهارم کالبد و ساختار مسکن‌ها با نوع اول و دوم متفاوت و دارای سازه‌ای ناپایدار، سبک و قابل‌حمل است. وجه تمایز تحقیق حاضر این است که دو گونه کاملاً متفاوت خانه را از طریق عوامل عینی و ذهنی موجود در ساختار و کالبد بررسی و شباهت‌های معنایی حاکم در مسکن‌ها را مشخص می‌کند. تا در پژوهش‌های آتی بتوان راهکاری مؤثر جهت بازشناسی، احیا و دوباره‌سازی معماری روستایی و فهم تأثیر فرهنگ بومی در شکل‌گیری بناهای قدیمی را آشکار و گامی مؤثر در طراحی و ساخت خانه‌های آینده، مطابق با فرهنگ مردمان این دیار باشد.

پیشینه پژوهش

درک پدیده‌های معماری، به‌ویژه در حوزه معماری بومی، مستلزم توجه به عوامل متعددی از جمله شرایط طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و رفتاری است. معماری بومی هر منطقه، نتیجه تعامل پیچیده بین انسان و محیط زیست است و شکل‌گیری آن تحت تأثیر ویژگی‌های خاص جغرافیایی، آب‌وهوایی و باورهای فرهنگی جامعه محلی صورت می‌گیرد. برای تحلیل دقیق‌تر سطوح گوناگون تطابق در این حوزه، لزوم آشنایی با مفاهیم و دیدگاه‌های نظری مرتبط با ساختار، عرصه‌بندی فضایی، قرارگاه رفتاری و معنای مکانی ضروری به نظر می‌رسد. این مفاهیم به عنوان ارکان اصلی چارچوب نظری پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۱. مفهوم ساختار در معماری

واژه «ساختار» معادلی برای اصطلاح انگلیسی Structure است که در متون فارسی گاهی به‌همراه واژه «ساخت» نیز به کار می‌رود. در فرهنگ‌های مرجع علوم انسانی، هر دو واژه «ساختار» و «ساخت» به عنوان معادل Structureمورد استناد قرار گرفته‌اند (Ashuri, 2005). با این حال، در حوزه معماری، مفهوم ساختار ابعاد گسترده‌تری دارد که فورتی[1] (۲۰۰۰) آن را در سه سطح متفاوت تبیین می‌کند:

اول، ساختار به معنای کل ساختمان، که تا نیمه قرن نوزدهم تنها معنای شناخته‌شده این واژه در زبان انگلیسی بوده است. در این دیدگاه، ساختار مترادف با بنا به عنوان یک کلیت است.

دوم، ساختار به عنوان نظام حمال یا سیستم باربر ساختمان، که از سایر عناصر معماری مانند تزئینات، پوشش یا تأسیسات متمایز می‌شود. این دیدگاه از نیمه دوم قرن نوزدهم رواج یافت و به ویژه توسط معمارانی مانند ویوله لو دوک مطرح شد که بر ضرورت انطباق فرم بیرونی بنا با سیستم سازه‌ای آن تأکید داشتند. این رویکرد، ایده «فرم از کارکرد ناشی می‌شود» و «فرم از ساختار ناشی می‌شود» را در معماری مدرن تقویت کرد.

سوم، ساختار به مثابه چهارچوب یا الگویی کلیِ قابل درک در سطوح مختلف معماری؛ از بنا گرفته تا گروه‌بناها، کل شهر یا منطقه قابل فهم است. در این سطح، ساختار به مجموعه‌ای از الگوهای سازماندهی فضا اشاره دارد که از طریق ترتیب اجزای زمین‌ساختی، توده‌ها، فضاها، حجم‌ها و نظام‌های ارتباطی (اتصالات درونی و بیرونی) شناسایی می‌شوند. این عناصر به تنهایی ساختار محسوب نمی‌شوند، بلکه نشانه‌هایی هستند که به شناسایی و درک ساختار کلی کمک می‌کنند.

۲. عرصه‌بندی فضایی

عرصه‌بندی فضایی، به تفکیک و سازماندهی فضاها بر اساس سطوح دسترسی و کارکرد اشاره دارد و معمولاً به دو دسته عمومی و خصوصی تقسیم می‌شود. این تقسیم‌بندی به گونه‌ای صورت می‌گیرد که کارکرد یک عرصه بر دیگری تأثیر منفی نگذارد، در عین حال امکان استفاده همزمان و متناسب از هر دو فضا وجود داشته باشد (Heydari & Taghipour, 2018). در معماری بومی، این تقسیم‌بندی تنها به دو قطب صرف عمومی و خصوصی محدود نمی‌شود، بلکه با توجه به پیچیدگی‌های روابط

1. Fortty

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

اجتماعی خانوادگی و همسایگی، فضاهای نیمه‌عمومی و نیمه‌خصوصی نیز شکل می‌گیرند. این فضاها به عنوان انتقال‌دهنده بین دو قطب اصلی عمل می‌کنند و از نظر عملکردی و معماری به یکدیگر وابسته‌اند. وجود این عرصه‌های میانی، انعطاف‌پذیری در تعاملات اجتماعی و حفظ حریم خصوصی را در محیط‌های سکونتی فراهم می‌کند.

۳. قرارگاه رفتاری

در روانشناسی اکولوژیک، رفتار انسان در تعامل مستمر با محیط فیزیکی و اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد. این رویکرد بر این اصل استوار است که رفتار انسان تنها در فضای خالی نمی‌گذرد، بلکه در بستری از تعاملات فضایی، اجتماعی و زمانی شکل می‌گیرد (Sarbandi Farahani et al., 2014). مفهوم «قرارگاه رفتاری» (Behavior Setting) توسط بارکر در روانشناسی محیط مطرح شد و به عنوان واحدی ترکیبی از «رفتار و کالبد» تعریف می‌شود. قرارگاه رفتاری به معنای یک فضای فیزیکی نیست، بلکه ترکیب پایداری از فعالیت، مکان و زمان است که در آن یک الگوی رفتاری مشخص و قابل پیش‌بینی رخ می‌دهد.

بر اساس تعریف جان لنگ[۲] (۲۰۰۷)، قرارگاه رفتاری شامل اجزای زیر است:

- یک فعالیت بازگشت‌کننده و قابل تکرار (الگوی رفتاری)،
- یک طرح خاص از محیط یا فضای کالبدی
- رابطه سازگار یا «هم‌ساختی» بین فعالیت و محیط،
- یک دوره زمانی مشخص.

نکته مهم این است که یک فضای فیزیکی می‌تواند در زمان‌های مختلف، شاهد وقوع قرارگاه‌های رفتاری متعددی باشد. به عبارت دیگر، فضا و قرارگاه مفاهیم متفاوتی هستند؛ فضا به عنوان ظرف فیزیکی عمل می‌کند، در حالی که قرارگاه، تجربه رفتاری-زمانی-مکانی است که در آن شکل می‌گیرد (Afshari & Pourdehimi, 2016).

٤. معنای مکانی

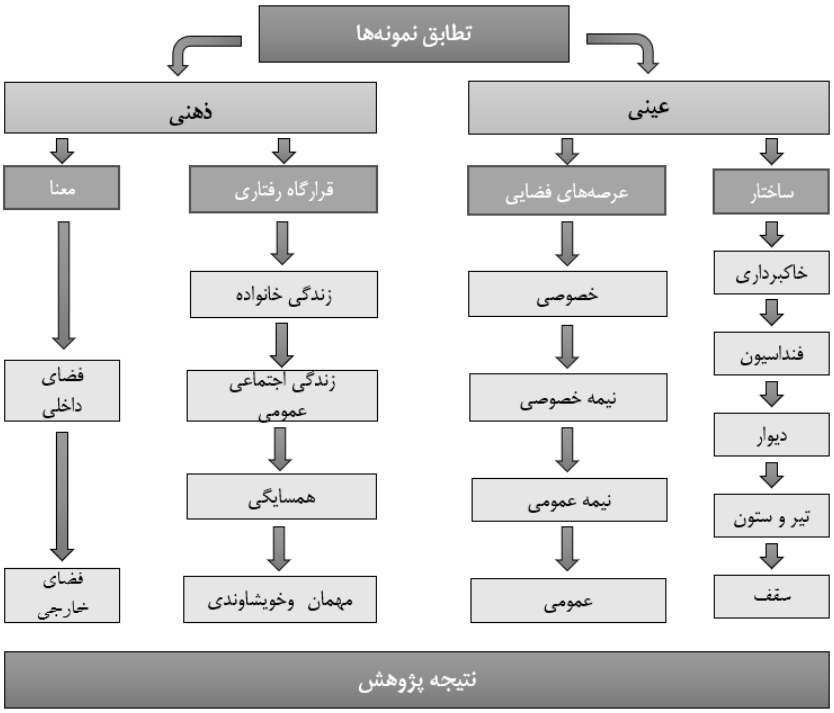
معنا در معماری، فراتر از عملکرد فیزیکی فضا است و به تجربه ذهنی و نمادین افراد از محیط اشاره دارد. حبیب (۲۰۰۶) معنا را مجموعه‌ای از ذهنیت‌ها و تداعی‌هایی می‌داند که یک فضا در ناظر ایجاد می‌کند، تداعی‌هایی که از تطبیق تجربه فضایی با اهداف، نیازها و باورهای فرد شکل می‌گیرند. راپاپورت[۳] (۱۹۸۰، ۱۹۹۰، ۱۹۹۳، ۲۰۰۵) طراحی محیط را سازماندهی چهار عنصر «فضا، زمان، ارتباطات و معنا» می‌داند. در این چارچوب، «ارتباطات» به تعاملات کلامی و غیرکلامی بین افراد اشاره دارد که منجر به شکل‌گیری روابط اجتماعی و کردارهای جمعی می‌شود در حالی که «معنا» به ارتباط غیرکلامی بین محیط و افراد مربوط می‌شود. این ارتباط، از طریق نمادها، نشانه‌ها و تجربیات فرهنگی شکل می‌گیرد و به انسان کمک می‌کند تا محیط را درک کند، در آن هویت خود را بیابد و با آن ارتباط برقرار کند (Rafipour, 2014).

جمع‌بندی چارچوب نظری پژوهش

در نهایت، مبانی نظری این پژوهش بر پایه تلفیقی از مفاهیم «ساختار معماری»، «عرصه‌بندی فضایی»، «قرارگاه رفتاری» و «معنای مکانی» شکل گرفته است. این مفاهیم به صورت مکمل به درک تطبیق معماری بومی با نیازهای رفتاری، فرهنگی و اجتماعی جامعه کمک می‌کنند. ساختار به عنوان پایه کالبدی، عرصه‌بندی فضایی به عنوان سازماندهی کارکردی، قرارگاه رفتاری به عنوان واحد تجربه انسانی و معنا به عنوان لایه نمادین و فرهنگی، همگی در کنار یکدیگر چارچوبی جامع برای تحلیل معماری بومی فراهم می‌کنند. این چارچوب نظری در قالب شکل ۱ به‌صورت ترسیمی ارائه شده است.

2. Lang
3. Rappaport

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

شکل ۱. مدل مفهوم پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به دنبال تحلیل و مقایسه تطبیقی خانه‌های روستای پلکانی سرآقاسید با سیاه‌چادر عشایر بختیاری در شهرستان کوهرنگ، استان چهارمحال‌وبختیاری در نظر گرفته شده است. اُسلوب پژوهش به لحاظ چیستی و هدف، کاربردی است باتوجه‌به ماهیت مسئله و ابعاد فرهنگی و اجتماعی پژوهش، از «روش تحقیق کیفی» چرمز[4] (۲۰۰۶)؛ بازرگان، (۲۰۱۰) با «نمونه‌گیری نظری هدفمند» استفاده شده است تا از این طریق بتوان به محتوای ذهنی افراد دست‌یافت (Ranjbar et al., 2012). یافته‌های تحقیق مبتنی بر شیوهٔ توصیفی – تحلیلی است. انجام این پژوهش با تدقیق در مطالعات میدانی، مشاهده مستقیم و گسترهٔ مطالعاتی، با گردآوری اسناد و منابع کتابخانه‌ای و مقالات علمی انجام پذیرفته است.

مصاحبه‌های انجام شده به‌صورت باز و در میان معماران سنتی روستا، بزرگان و زنان ایل بختیاری که در برپایی سیاه‌چادر نقش دارند انجام شد. برای به‌انجام‌رساندن این بحث گونه‌های مختلفی از خانه‌های روستای سرآقاسید که در بافت باارزش و تاریخی روستا هستند، انتخاب و از لحاظ ساختار، عرصه‌های فضایی، قرارگاه‌های رفتاری و معنا مورد بررسی و کنکاش قرار گرفتند. در ابتدا با کمک اهالی روستا تعدادی از معماران محلی ساکن در روستا را شناسایی کرده و درباره شیوه ساخت خانه‌ها که شامل عملیات خاک‌برداری، نحوه اجرای پی، دیوار، تیر، ستون و سقف تا نوع مصالح بکار رفته در خانه و نحوه اتصال مصالح به یکدیگر است سؤالات پرسیده و بعد از تحلیل و مطابقت جواب‌ها یادداشت‌برداری نهایی انجام شد.

در سکونتگاه‌های عشایری با کنکاشی که انجام شد مشخص گردید که تهیه مصالح (بافت سیاه‌چادر از موی بز) و برپایی سیاه‌چادر برعهده زنان است بر همین اساس سؤالات ساختاری سیاه‌چادر عشایر را از زنان هر بُهون (سیاه‌چادر) پرسیده و بعد از شنیدن توضیحات کامل؛ از نحوه بافت چادر تا برپایی آن جواب‌های به‌دست‌آمده را مقایسه کرده تا توضیحات ساختاری به یک جواب واحد منتهی شدند. در بخش عرصه‌های فضایی سکونتگاه‌ها (خانه، سیاه‌چادر)، از اعضای خانواده، بخصوص زنان و دختران که وقت بیشتری را در سکونتگاه‌ها می‌گذراندند سؤالاتی در مورد فضاهای داخلی خانه، چیدمان وسایل، نحوه استفاده از فضاهای

4. Charms

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

عمومی و خصوصی در زمان‌های مختلف پرسیده شد.

در مرحله بعد، قرارگاه‌های رفتاری و حریم‌ها، هر یک از دید ذهنی و معنایی واکاوی شدند. ابتدا، از طریق عکس‌برداری و مشاهده مستقیم از داخل خانه‌های هر دو سکونتگاه، جانمایی فضاها و چیدمان وسایل خانه آشکار گردید. از مصاحبهٔ با اهالی هر دو سکونتگاه، فرهنگِ زیستن، چگونگی سبک زندگی، روش برگزاری مراسم‌ها، پذیرایی از مهمانان و رفتار با همسایگان روشن شد. همچنین، حریم شخصی اعضای خانواده، مرزهای مالکیت هر خانه و محل قرارگیری سیاه‌چادر تعیین گردید و کروکی فضاهای داخلی و خارجی خانه‌ها تهیه شد.

سرانجام با تفحص‌های انجام‌شده، مشاهدات عینی و ذهنی و نیز عکس‌برداری‌های صورت‌گرفته، کروکی‌هایی ترسیم شد که مرزهای شباهت و تفاوت را برجسته‌تر نمودند. در پایان این روند، همانندی‌ها و تفاوت‌های دو سکونتگاه روشن گردید و ارتباط معنایی میان آن‌ها آشکار شد. در فرایند این مطالعه، در این روستا، با شناخت بستر تاریخی خانه‌ها و نحوه الگوبرداری از سیاه‌چادرها، چگونگی تأثیر عمیق فرهنگ عشایر بختیاری بر شکل‌گیری خانه‌های بومی به خوبی مشهود است.

موقعیت جغرافیایی نمونه‌ها

نمونه مورد بررسی در پژوهش حاضر، روستای پلکانی سرآقاسید از توابع شهرستان کوهرنگ در استان چهارمحال‌وبختیاری است. این روستا در ۱۳۰ کیلومتری شهرکرد از روستاهای دهستان موگویی بخش شورآب شهرستان کوهرنگ با ارتفاعی معادل ۲۵۰۰ متر ارتفاع از سطح دریا و اقلیمی سرد و کوهستانی است (Karami Dehkordi et al., 2015). صعب‌العبور بودن مسیر دسترسی به این روستا و استقرار در دامنه کوه، دسترسی به این روستا را تا حد زیادی سخت نموده که شاید یکی از دلایل حفظ بافت پلکانی و سنتی این روستا همین موضوع باشد. (شکل ۲)

شکل ۲. روستای سرآقاسید

ایل بختیاری از مهم‌ترین ایلات کوچ‌نشین ایران است که در جنوب غربی کشور و در امتداد رشته‌کوه‌های زاگرس مرکزی سکونت دارند. حدود و ثغور سرزمین بختیاری ازطرف شمال به اصفهان و لرستان، ازطرف جنوب به بهبهان، ازطرف جنوب شرقی و شرق به کوه‌های کهگیلویه و بویراحمد و از طرف غرب به خوزستان منتهی می‌شود. (Kojbaf et al., 2013). به دلیل شرایط اقلیمی منطقه، عشایر بختیاری زندگی شبانی و کوچ‌نشینی دارند و از اوایل پاییز تا بهار در دشت‌های خوزستان در حواشی خلیج‌فارس سکونت دارند. ییلاق آن‌ها در ارتفاعات زاگرس و مراتع کوهستانی غرب اصفهان است. خانه‌های سبک (سیاه‌چادر) و قابل‌حمل عشایر امکان جابه‌جایی سریع را از محلی به محل دیگر را فراهم می‌سازد. عشایر ممکن است در طول یک سال چند مکان را برای سکونت خود در دامان طبیعت انتخاب کنند. در شکل ۳ نمونه‌ای از سیاه‌چادر عشایر بختیاری نشان‌داده‌شده است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

شکل ۳. سیاه چادر عشایر بختیاری، منبع: سایت: www.chtn.ir

تحلیل نمونه‌ها

همان‌گونه که در بخش ادبیات تحقیق نیز بیان شد چهار عامل، ساختار، عرصه‌های فضایی، قرارگاه‌های رفتاری و معنا به‌منظور مقایسه و تطابق نمونه‌ها انتخاب گردید. تا به هدف اصلی تحقیق نزدیک‌تر شویم.

تطابق ساختاری و عناصر شکل‌دهنده نمونه‌ها

سکونتگاه‌ها دارای ساختار و سازه خاص خود هستند که نظام سازه‌ای ساختمان را از سایر عناصر تزیینی و تأسیساتی متمایز می‌کند. در ابتدا به تحلیل و تطابق ساختاری و همچنین به عناصر شکل‌دهنده سیاه‌چادر و خانه‌های موجود در روستای سرآقاسید پرداخته می‌شود.

خاک‌برداری: اولین مرحله در ساخت مسکن، انتخاب زمین مناسب است. ازآنجاکه روستای سرآقاسید در امتداد دامنه کوه ساخته شده و شیب اراضی مسکونی این روستا زیاد است؛ بنابراین خاک‌برداری در دل کوه و تسطیح زمین به‌صورت پلکانی انجام شده است. به علت کوهستانی بودن محل برپایی سیاه‌چادر عشایر بختیاری خاک‌برداری آنها نیز در شیب با زاویه‌ای کمتر (نسبت به خانه‌های روستا) انجام می‌شود. تنها تفاوت موجود در این است که خاک‌برداری سیاه‌چادر به شکل تکی و منفصل و خانه‌ها به شکل جمعی و پیوسته اجرا شده است (جدول ۱).

فونداسیون: پی خانه با سنگ موجود در محل و ملات گل و یا ماسه و آهک ساخته می‌شود. عرض فونداسیون در حدود ۶۰ سانتیمتر است و ارتفاع آن تا رسیدن به تراز موردنظر متغیر است. فونداسیون و زیر ساخت سیاه‌چادر همانند خانه اجرا می‌شود با این تفاوت که در ساخت آن از ملات استفاده نمی‌شود (جدول ۱).

دیوارچینی: جنس مصالح دیوار در ساخت خانه‌های بومی روستای سرآقاسید بر اساس میزان بار وارده به آن‌ها دو نوع است. در این خانه‌ها معمولاً دیوار طبقه همکف را از جنس سنگ و دیوار طبقات بالاتر را با خشت بنا می‌کردند. باتوجه‌به بارهای تحمیل شده به ساختمان از جمله بار برف در زمستان و همچنین عبورومرور انسان‌ها و حیوانات از روی سقف خانه‌ها و نیز زلزله‌خیز بودن منطقه، دیوارهای خانه‌ها را با استفاده از الوارهایی از جنس چوب بلوط مسلح می‌کردند. به‌این‌ترتیب که در فواصل ۶۰ یا ۱۰۰ سانتی‌متری از سطح زمین، الوارها را به‌صورت افقی بر روی دیوار قرار داده و مجدد مابقی دیوارچینی را بر روی این الوارها اجرا می‌نمودند. این موضوع علاوه بر افزایش مقاومت کششی دیوار، در مقابل نشست‌های احتمالی، نیز مانع از ترک‌برداشتن و از هم گسیختن دیوار می‌شود در گوشه‌های دیوار چوب‌ها داخل یکدیگر فرورفته و کلاف می‌شوند که در اصلاح محلی به این کار «دند کردن» می‌گویند. در سیاه‌چادر دیوار را از سنگ محل بدون ملات اجرا می‌کنند که با ییلاق و قشلاق عشایر نیاز به بازسازی و ترمیم مجدد دارد. ارتفاع دیوار در کوچ زمستانه و تابستانه متفاوت هست و معمولاً ارتفاع آن از قد یک انسان بالغ بیشتر نمی‌شود (جدول ۱).

تیر و ستون: ستون‌های هر دو سکونتگاه بسیار شبیه به هم است. جنس چوب از درخت بلوط و ظاهر آن به‌صورت دوشاخه با

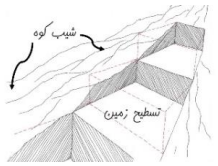
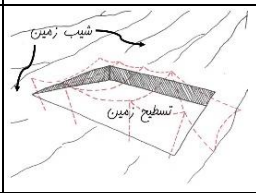
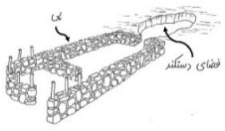
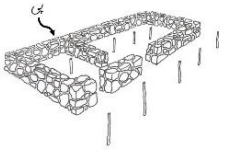
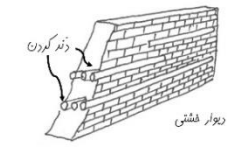
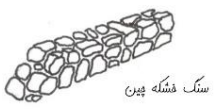
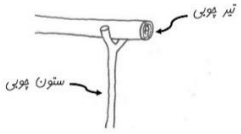
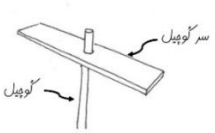
[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

ارتفاعی متغیر است. در برخی موارد که چوب دوشاخه نباشد در هر دو مسکن از گوه برای نگهداری تیر استفاده می‌شود در خانه‌ها دو نوع تیر اصلی و فرعی از چوب بلوط استفاده شده است. عشایر بختیاری به ستون‌های چادر «کوچیل» و تیر افقی که یک‌تخته ۲ الی ۲/۵ متر و عرض ۲۰ سانتیمتر است «سر کوچیل» می‌گویند (جدول ۱).

سقف: از نظر کالبدی متفاوت‌ترین قسمت سکونتگاه‌ها سقف آن‌ها است سقف خانه‌ها صلب و ایستا ولی سقف سیاه‌چادر پویا و متحرک با کاربری‌های متفاوت است. سقف خانه‌ها دومنظوره بوده و علاوه بر نقش سقف به‌عنوان حیاط نیز استفاده می‌شود. این در حالی است که سقف سیاه‌چادر (بُهون) فقط به‌عنوان سرپناه استفاده می‌شود. اجزای تشکیل‌دهنده سقف خانه‌ها شامل تیرهای اصلی، تیرهای فرعی، گونی یا پارچه، و ملات کاهگل است. پوشش سقف سیاه‌چادر توسط زنان از موی بز به‌صورت نوارهای باریک به نام «لَت» بافته می‌شود. عرض لت‌ها بین ۴۰ تا ۶۰ سانتیمتر و طول آن ۱۰/۶ تا ۱۵ متر است که بسته به نوع کاربری چادر متفاوت است. لت‌ها را به هم می‌دوزند تا شکل اصلی چادر به دست آید (جدول ۱).

جدول ۱. تطابق ساختاری و عناصر شکل دهنده نمونه‌ها

ساختار	خانه		سیاه‌چادر		تطابق ساختاری	
	شمای نمونه	توضیح	شمای نمونه	توضیح	شباهت	تفاوت
خاک برداری		تسطیح و خاک‌برداری برای آماده ساختن خانه در دامنه کوه به‌صورت پلکانی انجام می‌شده است		تسطیح و خاک‌برداری برای آماده ساختن سیاه‌چادر در زمین شیب‌دار	دارند	سیاه‌چادر منفرد، خانه به شکل جمعی و پیوسته
فونداسیون		استفاده از سنگ موجود در محل برای پی بنا تا ارتفاع مناسب و عرض حدود ۶۰ سانتیمتر با ملات گل و گل آهک		استفاده از سنگ موجود در محل برای پی و دیوار بنا تا ارتفاع مناسب و عرض متغیر بدون ملات	دارند	فضای دستکند در خانه – ملات
دیوار		دیوار طبقه همکف را از جنس سنگ و دیوار طبقات بالاتر را با خشت و ملات گل بنا می‌کردند		دیوار را از جنس سنگ بدون ملات بنا می‌کردند	دارند	ملات – خشت
تیر و ستون		تیر اصلی روی ستون‌های چوبی دوشاخه به‌منظور حمل بار سقف		ستون‌های چوبی عمودی (کوچیل) و تیر افقی (سر کوچیل) به‌منظور حمل بار سقف	تا حدودی	نوع اجرا
سقف		عناصر تشکیل‌دهنده سقف شامل تیرهای اصلی، تیرهای فرعی، گونی یا پارچه و ملات کاه‌گل		پارچه بافته شده از موی بز (بهون)	ندارند	تک‌لایه بودن سقف سیاه‌چادر

تطابق عرصه‌های فضایی

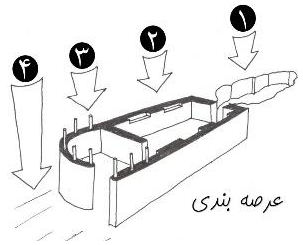
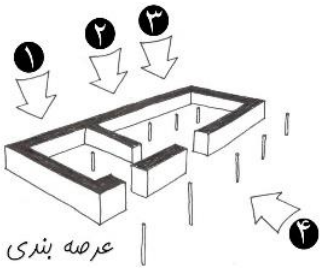
خانه‌های بومی ساخته شده در روستای سرآقاسید از نظر تعداد طبقات شامل سه گونه خانه‌های یک، دو و سه‌طبقه هستند. قدیمی‌ترین خانه‌ها به‌صورت یک‌طبقه با فضای دستکند است که در این پژوهش به مقایسه آنها با سیاه‌چادر پرداخته شده است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

به‌این‌ترتیب که در خانه‌های یک‌طبقه، با استقرار ورودی در بخش میانی بنا، فضای نیمه عمومی مهمان‌خانه در یک سو و فضای خصوصی اتاق در سوی دیگر ورودی مکان‌یابی می‌شود. در منتهی‌الیه اتاق خصوصی، بخشی به‌عنوان «دستکند» وجود دارد که هم از نظر سلسه‌مراتب فضایی دارای محرمیت بیشتری نسبت به اتاق بوده و هم به دلیل استقرار در جرم خاک، دارای گرمای بیشتری به‌ویژه در فصول سرد سال است؛ بنابراین این بخش از خانه به‌عنوان اندرونی خانه‌ها در روستای سرآقاسید شناخته می‌شوند. از لحاظ شباهت با سیاه‌چادر بختیاری می‌توان این‌گونه اذعان نمود که هر دو سکونتگاه از یک الگوی عرصه‌بندی فضایی استفاده کرده‌اند که این خود دلیل مبرهنی بر فرهنگ و روابط اجتماعی حاکم بر اهالی روستا و عشایر بختیاری است. تنها تفاوت موجود این‌که در سیاه‌چادر فضاهای نیمه‌خصوصی و نیمه عمومی مشترک است. (جدول ۲)

جدول ۲. تطابق عرصه‌های فضایی

عرصه‌های فضایی			
فضای خانه	خصوصی	۱. اتاق دستکند به‌عنوان فضای اندرونی و زندگی خانواده در ایام سرد سال	
	نیمه‌خصوصی	۲. فضای اتاق به‌عنوان محل فعالیت‌های روزمره خانواده و پذیرایی مهمان	
	نیمه عمومی	۳. فضای پیش ورودی به‌عنوان فعالیت زن، پخت‌وپز و تعامل با همسایگان	
	عمومی	۴. بام خانه مقابل به‌عنوان حیاط، محل خشک‌کردن محصولات کشاورزی و باغی – عبورومرور اهالی	
فضای سیاه‌چادر	خصوصی	۱. فعالیت زن، پخت‌وپز و تعامل با همسایگان	
	نیمه‌خصوصی	۲. فعالیت‌های روزمره خانواده و پذیرایی مهمان	
	نیمه عمومی	۳. فعالیت‌های روزمره خانواده و پذیرایی مهمان	
	عمومی	۴. فضای جلوی سیاه‌چادر محل تولید محصولات لبنی، دوشیدن شیر، رسیدگی به حیوانات	
تطابق فضایی	شباهت	دارند	
	تفاوت	فضاهای نیمه‌خصوصی و نیمه عمومی در سیاه‌چادر مشترک است	

تطابق قرارگاه‌های رفتاری

قرارگاه رفتاری در روش زندگی خانواده: در برخی از خانواده‌های روستایی و عشایری به دلیل کمبود فضا و منزلت اجتماعی پایین فضای خانه و سیاه‌چادر بسیار محدود است که نمونه آن در (جدول ۳) قابل مشاهده است. تعاملات و فعالیت‌های روز مره در خانه‌های روستا شامل پیش ورودی که به عنوان فضای پخت و پز فعالیت زن و تعامل با همسایگان است. در فضای داخلی خانه علاوه بر فعالیت زن و استراحت ساکنین محل نگه داری آذوقه وپذیرایی از مهمانان است و در نهایت فضای دستکند حریم خصوصی و انبار هیزم می‌باشد. در سیاه چادر مطبخ پذیرای عمده فعالیت زن عشایر است و در هنگام پذیرای از مهمان به مکانی با محرمیت بیشتر تبدیل می‌شود. که در برخی موارد با حصیر بافته شده از نی از فضای مهمان جدا می‌شود. سایر فعالیت‌ها از جمله نشیمن و پذیرایی از مهمان در قسمت اصلی سیاه چادر انجام میگیرد.

قرارگاه رفتاری در روش زندگی اجتماعی عمومی: در خانه‌های روستا و سیاه‌چادر عشایر رخداد فعالیت‌های پذیرای از مهمان‌غریبه با موقعیت اجتماعی خانوار در ارتباط بوده و معمولاً بهترین قسمت خانه را که از ورودی مسکن فاصله دارد به این مهم اختصاص داده‌اند در (جدول ۳) جایگاه مهمان و شباهت قرارگرفتن فضای مهمان نشان داده شده است. قرار گاه رفتاری دیگری که در تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی در برگذاری جشن‌ها و مراسم‌های مختلف نقش دارد حیاط بام در بافت روستا می‌باشد مشابه این قرارگاه رفتاری فاصله فضایی بین دو سیاه چادر می‌باشد که همانند خانه‌ها برای برگزاری جشن‌ها و

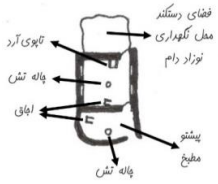
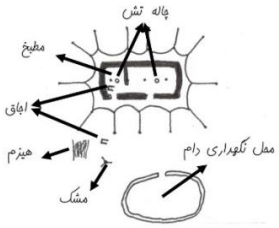
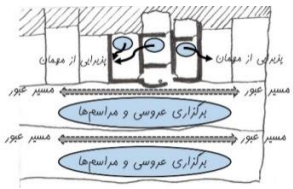
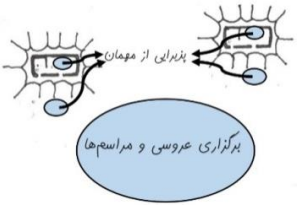
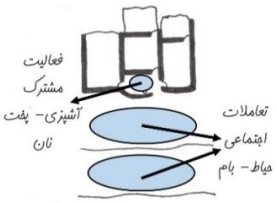
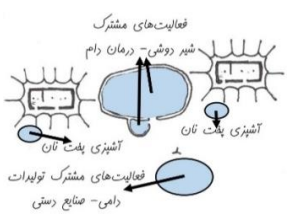
[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

مراسم‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد.

قرارگاه رفتاری در روش زندگی همسایگی: فضاهای نیمه‌خصوصی و نیمه عمومی که در خارج از فضای خصوصی خانه قرار دارند، بیشترین تعاملات اجتماعی در آنجا شکل می‌گیرد، فضای همسایگی نام دارد. پیشتو که در بعضی از خانه‌ها موجود است، مکان فعالیت‌های مشترک زنان ازجمله آشپزی پخت نان و سایر تعاملات اجتماعی بین چند خانوار است. نمونه مشابه این فضا در سیاه‌چادرهای عشایر بختیاری قسمت پیش ورودی مطبخ است (جدول ۳). از دیگر فضاهایی که به‌عنوان واحد همسایگی می‌توان نام برد پشت‌بام خانه‌ها یا همان حیاط بام‌ها است که تعاملات اجتماعی فضایی مشترک بین بام و حیاط است فضای مشترکی که برای خانه پایینی بام و برای خانه‌ای در ارتفاع بالاتر به‌عنوان حیاط استفاده می‌شود. در سیاه‌چادر عشایر فضای مشترکی وجود دارد که حدفاصل بین دو سیاه‌چادر است که فعالیت‌های مشترک برای تولیدات دامی، صنایع‌دستی و همچنین رسیدگی به دام‌های خود است از دیگر فضاهای مشترک بین سیاه‌چادرها فعالیت‌های دامی، نگهداری از دام‌های خود و همچنین فعالیت‌های شیردوشی در بین دو سیاه‌چادر است.

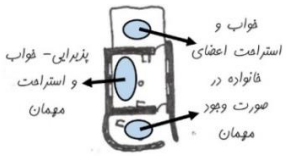
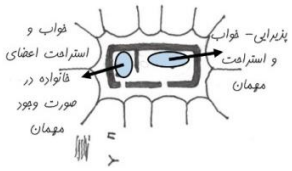
قرارگاه رفتاری در روش زندگی اجتماعی خویشاوندی و مهمان: شرایط عملکردی مسکن در هر دو سکونتگاه موقع آمدن مهمان متفاوت است و کاربری فضاها تغییر می‌کند به این شکل که فضای مطبخ در خانه و سیاه‌چادر به جایگاهی برای خواب و استراحت زنان و لامردان تبدیل می‌شود و قسمت نشیمن خانه به مهمان اختصاص پیدا می‌کند در (جدول ۳) تغییرات در زمان وجود مهمان مشخص است.

جدول ۳. تطابق قرارگاه‌های رفتاری

قرارگاه رفتاری	دیاگرام خانه	توضیحات	دیاگرام سیاه‌چادر	تطابق رفتاری	
				شباهت	تفاوت
در روش زندگی خانواده		تعاملات و فعالیت‌های روزمره زندگی در خانه‌های روستایی و سیاه‌چادر عشایر		دارند	–
در روش زندگی اجتماعی عمومی		تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی در برگزاری جشن‌ها و مراسم‌های مختلف		دارند	–
در روش زندگی همسایگی		فضاهای مشترک بین اهالی روستا و فضاهای مشترک بین چادرهای عشایر		دارند	–

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

قرارگاه رفتاری	دیاگرام خانه	توضیحات	دیاگرام سیاه‌چادر	تطابق رفتاری	
				شباهت	تفاوت
در روش زندگی اجتماعی خویشاوندی و مهمان		خواب و استراحت مهمان و سایر اعضای خانواده (زنان و دختران)		دارند	–

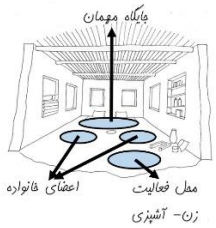
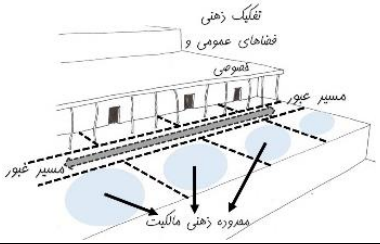
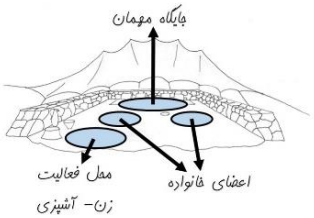
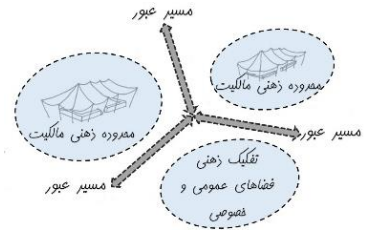
تطابق معنایی

همان‌طور که در مبانی نظری پژوهش به تعریف معنا اشاره شد. «معنـا» بـه ارتباط غیرکلامی از محیط به افراد اشاره می‌کنـد. دراین‌خصوص مطابقت معنایی به دو طرح‌واره ذهنی فضاهای داخلی و خارجی تقسیم شده است. تا درک بهتری از انواع حریم و روح حاکم بر مکان را داشته باشیم.

طرح‌واره‌های ذهنی (فضای داخلی سکونتگاه): روح مکان حاکم در هر دو سکونتگاه کاملاً شبیه به هم است. قسمت ورودی خانه محل فعالیت زن، و به‌نوعی فضای آشپزخانه است. البته در سکونتگاه‌های دارای مطبخ نیز این مسئله حاکم است. فضای میانی خانه محل فعالیت اعضای خانواده و قسمت انتهای خانه که فاصله بیشتری با ورودی دارد، جایگاه مهمان و در زمان نبود مهمان محل استراحت پدر خانواده است.

طرح‌واره‌های ذهنی (فضای خارجی سکونتگاه): در طرح‌واره‌های ذهنی خارج از مسکن، مشابهت‌های معنایی وجود دارد؛ در روستای سرآقاسید و ایل‌های بختیاری سند و بنچاق خاصی وجود ندارد و حفظ حریم‌ها به‌صورت کاملاً ذهنی انجام می‌گیرد هر خانوار حد و حدود حریم خود را می‌داند. با بررسی یافته‌ها مشخص شد که در روستا محدوده‌ای از حیاط بام برای عبورومرور اهالی روستا، و مابقی حیاط بام که به‌اندازه عرض هر خانه هست حریم حیاط آن خانه به‌حساب می‌آید. در یوردهای عشایر بختیاری نظام معنای حفظ حریم‌ها حاکم است. بدین شکل که هر سیاه‌چادر محدوده‌ای دارد. تا دید به داخل سیاه‌چادر کمتر شود در (جدول ۴) نظام معنایی خانه و سیاه‌چادر نشان‌داده‌شده است.

جدول ٤. تطابق معنایی

معنا	طرح واره‌های ذهنی (داخلی)	طرح واره‌های ذهنی (خارجی)
محدوده و حریم در خانه		
	تقسیم‌بندی معنادار فضای داخل خانه در صورت وجود مهمان	تقسیم‌بندی معنادار حدود مالکیت حیاط بام در بافت تاریخی روستا
محدوده و حریم در سیاه‌چادر		
	تقسیم‌بندی معنادار فضای داخل سیاه‌چادر در صورت وجود مهمان	تقسیم‌بندی معنادار حریم سیاه‌چادرها و رعایت محرمیت در مسیر عبورومرور

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

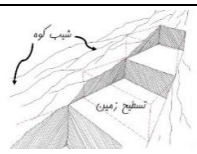
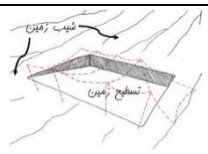
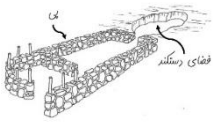
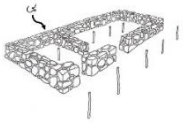
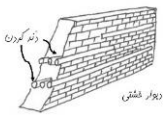
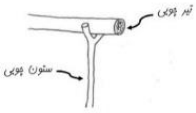
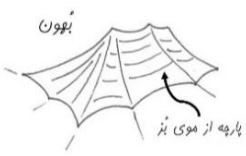
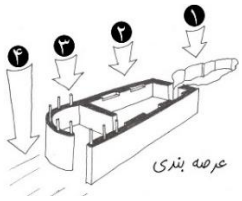
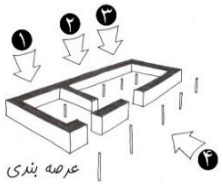
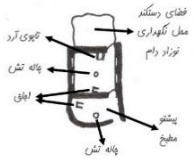
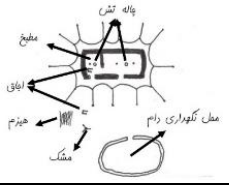
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

معنا		طرح واره‌های ذهنی (داخلی)	طرح واره‌های ذهنی (خارجی)
تطابق معنایی	شباهت	دارند	دارند
	تفاوت	–	حفظ فاصله – رعایت حریم در مسیر عبور

تطبیق‌یافته‌ها و بحث پیرامون ساختارهای ذهنی و عینی

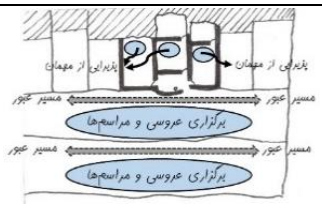
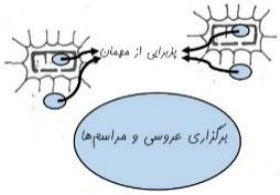
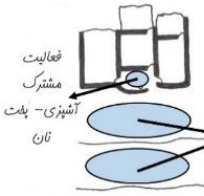
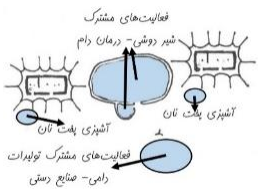
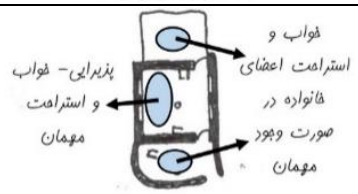
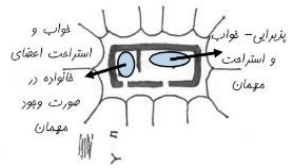
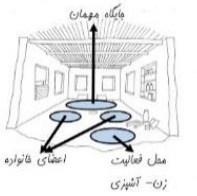
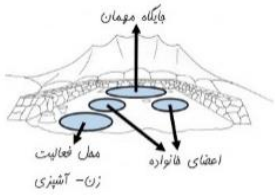
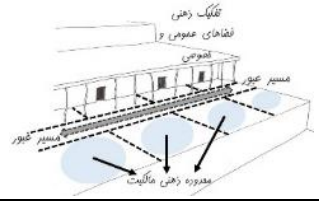
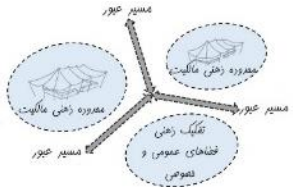
بر پایه آنچه پیش‌ازاین مطرح شد، در تحلیل ساختارهای ذهنی و عینی خانه‌های بومی روستای سرآقاسید و سیاه‌چادر عشایر بختیاری از چهار مفهوم «تطابق ساختاری و عناصر شکل‌دهنده»، «تطابق عرصه‌های فضایی»، «تطابق قرارگاه‌های رفتاری» و «تطابق معنایی» استفاده شد. یافته‌های پژوهش که برای شناخت شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود بین دو سکونت‌گاه است. به‌صورت کلی در قالب (جدول ۵) ارائه شده است.

جدول ۵. شباهت خانه و سیاه چادر عشایر بختیاری

شباهت خانه و سیاه‌چادر عشایر بختیاری		خیلی زیاد	زیاد	کم	ندارد	تصویر شماتیک ساختار خانه	تصویر شماتیک ساختار سیاه‌چادر
ساختار	خاک‌برداری	*					
	فونداسیون		*				
	دیوار		*				
	ستون	*					
	سقف				*		
عرصه‌بندی فضا	۱. خصوصی	*					
	۲. نیمه خصوصی			*			
	۳. نیمه عمومی			*			
	۴. عمومی	*					
قرارگاه رفتاری	خانواده	*					

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

شباهت خانه و سیاه‌چادر عشایر بختیاری		خیلی زیاد	زیاد	کم	ندارد	تصویر شماتیک ساختار خانه	تصویر شماتیک ساختار سیاه‌چادر
معنا	عمومی	*					
	همسایگی	*					
	خویشاوندی و مهمان	*					
	داخلی	*					
	خارجی	*					

نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد. تفاوت‌های موجود در بین دو سکونتگاه در مفاهیم ساختاری و عرصه‌های فضایی نمود بیشتری نسبت به مفاهیم رفتاری و معنایی دارد. خاک‌برداری و آماده‌سازی زمین برای عملیات ساخت خانه و برپایی سیاه‌چادر بیشترین شباهت را دارد و معمولاً مقداری خاک از دل کوه برداشته می‌شود تا زمین مسطح و آماده اجرای سکونتگاه‌ها شود. ستون‌های چوبی بکار رفته در هر دو سکونتگاه از درخت بلوط و معمولاً سر ستون‌ها به‌صورت دوشاخه استفاده می‌شود تا تیرهای چوبی در بین آنها گیردار و کمترین حرکت را داشته باشند. در شکل ۴ نحوه قرارگیری تیرها و ستون‌های چوبی در هر دو سکونتگاه نشان داده شده است.

شکل ٤. سیاه چادر عشایر بختیاری

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

در ساختار پی و دیوار دو سکونتگاه بیشترین تشابه در نحوه اجرا و جنس مصالح بکار رفته در پی و تا حدودی در دیوارها نمود پیدا کرده است. ملات مورد استفاده در پی و دیوارها گِل است. تفاوت آشکار در خشکه چین بودن دیواره‌های سیاه‌چادر است. در طبقات بالاتر خانه دیوارها با خشت خام و ملات گل ساخته شده است. متفاوت‌ترین عنصر قابل‌مشاهده ساختار سقف دو سکونتگاه است. سقف خانه‌های روستا چندلایه، سنگین، ثابت و دارای کاربری حیاط بام برای خانه بالایی و سقف خانه پایین‌دست است. در مقابل آن سقف سیاه‌چادر تک‌لایه، سبک، قابل‌حمل و منعطف با کاربری حفاظت در مقابل آفتاب و باران است.

در مقابل نظام‌های شکلی و سازه‌ای هر دو مسکن نظام معنایی تعاریف متفاوتی ارائه می‌دهد. اشتراکات قومی، ایلیاتی و تشابهات فرهنگی اجتماعی حاکم بین افراد روستای سرآقاسید و عشایر بختیاری از اصلی‌ترین عوامل شباهتی رفتاری و معنایی در استفاده فضای منزل و محیط پیرامونی سکونتگاه‌ها است. در روش زندگی، اجتماعی، همسایگی، و مهمان رفتارهای فرهنگی کاملاً مشابه است. حد و حدود داخلی و حریم شخصی بیرونی مسکن‌ها به‌صورت خطی فرضی مشخص شده است. باتوجه‌به تحلیل‌های انجام شده و یافته‌های موجود این‌چنین اذعان می‌شود که شباهت‌های دو سکونتگاه از دیدگاه‌های ذهنی – معنایی کاملاً شبیه به هم و از دیدگاه عینی – ساختاری متفاوت است.

نتیجه‌گیری

تحقیق‌های متعددی با مباحث مقایسه و تطابق ابنیه که ماهیتی مشابه از نظر کالبد و نوع مصالح دارند انجام شده است. اما پژوهش‌های کمتری در مورد بناها با ماهیت و ساختار متفاوت وجود دارد. این پژوهش به مقایسه تطبیقی ساختارهای ذهنی و عینی خانه‌های روستای پلکانی سرآقاسید با سیاه‌چادر عشایری بختیاری پرداخته است تا تأثیر فرهنگ عشایری بر شکل‌گیری معماری بومی روستا را بررسی کند و با کشف و استخراج الگوی اولیه خانه‌های روستای سرآقاسید از طریق مقایسه با سیاه‌چادر عشایر بختیاری به‌منظور استفاده در احیا، بازسازی و دوباره‌سازی معماری بومی این روستا به صورتی که هویت و اصالت معماری محلی حفظ شود. وجود یک الگوی فرهنگی واحد در معماری دو نوع سکونتگاه می‌تواند راهگشایی باشد برای درک بهتر هویت معماری، حفاظت از میراث‌فرهنگی و معماری خانه‌های روستا در برابر تغییرات سریع امروزی در روستا باشد.

یافته‌ها حاکی از آن است که اگرچه این دو سکونتگاه از نظر کالبدی و ساختاری تفاوت‌های آشکاری دارند؛ اما از نظر معنایی، فرهنگی و رفتاری اشتراکات عمیقی بین آن‌ها است. پس از بررسی دقیق و تحلیل جامع خانه‌های روستای سر آقا سید و مقایسه آن با سیاه‌چادر عشایر بختیاری تحلیل‌ها را بر اساس چهار مؤلفه ساختار و عناصر شکل‌دهنده، عرصه‌های فضایی، قرارگاه‌های رفتاری و تطابق معنایی مقایسه و تحلیل شدند که یافته‌ها بدین شکل حاصل گردید.

۱. ساختار و عناصر شکل‌دهنده: خاک‌برداری، فونداسیون، دیوارچینی و ستون‌های چوبی در هر دو سکونتگاه شباهت‌های قابل‌توجهی دارند، به‌ویژه در استفاده از مصالح بوم‌آورد مانند سنگ و چوب بلوط. تفاوت اصلی در سقف‌ها آشکارتر است. سقف خانه‌های روستا ثابت و چندمنظوره (به‌عنوان حیاط بام) است، درحالی‌که سقف سیاه‌چادر سبک، متحرک و تک کاربردی طراحی شده است.

۲. عرصه‌های فضایی: هر دو سکونتگاه از الگوی مشابهی برای تفکیک فضاهای عمومی، نیمه‌خصوصی و خصوصی استفاده می‌کنند. در سیاه‌چادر، این فضاها انعطاف‌پذیرتر و گاهی ادغام‌شده هستند.

۳. قرارگاه‌های رفتاری: تعاملات اجتماعی، مراسم، و روش زندگی در هر دو جامعه تحت‌تأثیر فرهنگ مشترک بختیاری است. به‌عنوان‌مثال، فضای مهمان‌نوازی در هر دو سکونتگاه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و فضاهای نیمه عمومی مانند حیاط بام در روستا و فاصله بین سیاه‌چادرها در عشایر، نقش مشابهی در برگزاری مراسم جمعی دارند.

۴. معنا: روح مکان و حریم‌های ذهنی در هر دو سکونتگاه بر پایه باورهای فرهنگی و اجتماعی مشترک شکل‌گرفته است. حریم‌ها بدون نیاز به نشانه‌های فیزیکی واضح، به‌صورت نانوشته رعایت می‌شوند.

دسترس دشوار به روستای سرآقاسید و پراکندگی عشایر بختیاری و محدود بودن منابع کتابخانه‌ای، گردآوری داده‌ها را با

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

چالش مواجه کرد. همچنین تغییرات اخیر در بافت و معماری خانه‌های روستا که تحت‌تأثیر الگوهای شهری قرار گرفته است امکان بررسی نمونه‌های دست‌خورده را کاهش و دچار مشکل کرده است. اما این تحقیق به‌خوبی نشان داد که فرهنگ عشایر بختیاری نه‌تنها در زندگی سیار، بلکه در معماری روستایی نیز حضور پر رنگی دارد. دگرگونی در زندگی سیار به ثابت، منجر به تغییر در ساختار فیزیکی فضاها شده است؛ اما روح مکان، الگوی فضایی و نظام معنایی این منطقه همچنان برقرار است و تأکید می‌کند که فرهنگ عشایر بختیاری نقشی اساسی در کالبد معماری خانه‌های روستای سرآقاسید دارد. یافته‌های به‌دست‌آمده نه‌تنها برای حفظ میراث معماری بومی ارزشمند هستند، بلکه می‌توانند الهام‌بخش معماران و برنامه‌ریزان برای طراحی فضاهای معاصر با رویکردی فرهنگی، پایدار و گامی مؤثر در جهت تلفیق دانش بومی با مطالعات علمی معماری باشد و ضرورت توجه به ابعاد ذهنی و عینی در طراحی سکونتگاه‌های آینده را برجسته سازد. استفاده از الگوهای فرهنگی و معنایی مشترک راهکاری است برای ساختن و بازسازی خانه‌های روستا و تقویت هویت فرهنگی که با ثبت و مستندسازی دانش بومی معماران سنتی و عشایر، علاوه بر جلوگیری از فراموشی این الگوها می‌توان به توسعه پژوهش‌های مشابه برای مقایسه سایر سکونتگاه‌های روستایی و عشایری در ایران اشاره کرد.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

References

Afshari, M & Pourdehimi, S.(2016) Lifestyle Measures in Housing, *Housing and Rural Environment*, 35 (154) 16-3. (in Persian) https://ensani.ir/fa/article/534779

Afshari, M. (2019). Spatial and temporal distances of privacy in nomadic settlements, *Restoration and Architecture of Iran*, 9 (17), 39-52. https://mmi.aui.ac.ir/article-1-502-fa.html (in Persian)

Afshari, M. (2020). Social changes in the household and the role of meaning in adapting to the residential environment (Case study: The impact of meanings on changes in nomadic housing), *Architecture and Urban Planning Letter*, 12 (27) 78-59. https://aup.journal.art.ac.ir/article_767.html (in Persian)

Akhundi Soraki, A. (2006). The image of cultural heritage, handicrafts and tourism of Chaharmahal and Bakhtiari, Tehran, Research Institute of Cultural Heritage, *Handicrafts and Tourism Organization*. (in Persian)

Amanollahi Baharvand, E. (2004). The Decline of Nomadism in Iran: The Succession of Tribes and Nomads. *Quarterly Journal of National Studies*. 1(17), 155-184. https://ensani.ir/fa/article/154695. (in persian)

Ashuri, D. (2005). Culture of Humanities, Tehran, Center Publication. (in Persian)

Bazargan, A.(2010.) An Introduction to Qualitative and Mixed Research Methods, Common Approaches in Behavioral Sciences, Tehran, *Didar Publishing House*. (in Persian)

Bozorg, H & Pakzad, J. (2015). The Alphabet of Environmental Psychology for Designers, Tehran, Armanshahr. (in Persian)

Charms, K. (2006). Building Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis, London, SAGE Publishing.

Farajzadeh, M & Rajaei Najafabadi, S. (2012), Analysis of synoptic conditions of flood occurrence during heavy rainfall (Kuhrang County). *Scientific Research Journal of Geography and Planning*, 17 (45), 143-162. https://ensani.ir/fa/article/327168 (in Persian)

Frotti, A. (2000). Words and Buildings: The Vocabulary of Modern Architecture. London, T&M.

Habib, F. (2006). An Exploration into the Meaning of Urban Form, *Scientific Research Journal of the University of Fine Arts*: *Architecture and Urban Planning*, (25), 14-5. https://jhz.ut.ac.ir/article_12304.html (in Persian)

Hamzenejad, M & Sadrian, Z. (2014). Principles of house design from an Islamic perspective and contemporary practical models. *Islamic Architecture Research*. 2 (3), 58-76. http://jria.iust.ac.ir/article-1-61-fa.html (in Persian)

Heidari, A. A., Poustegar, Y., & Forouzandeh, A. (2022). Analysis of formal and spatial system in indigenous houses in the stepped village of Sar Aghasid, Chaharmahal and Bakhtiari. *Housing and Rural Environment* , 41(180), 3–16. (in persian)

Heydari, A A & Taghipour, M. (2018). Analysis of privacy in traditional houses based on mass-to-space ratio (case study: single-yard houses in hot and dry climates), *Journal of Hot and Dry Climate Architecture*, 6(8), 77-99. (in Persian) https://smb.yazd.ac.ir/article_1639.html

Hosseini-Kia, S. M. M., Hashempour, P., Modaghalchi, L., & Maleki, A. (2022). Clarifying the role of event-based patterns derived from cultural and natural factors in shaping spatial patterns of vernacular architecture; Case study: Sar Aghasid village. Housing and Rural Environment , 41(177), 15–28. https://jhre.ir/article-1-2098-fa.html (in persian)

Karami Dehkordi, M & Kohestani Ein-eddin, H & Karbasiyon, M. (2015), Analyzing rural tourism problems using grounded theory (case study: the amazing village of Sar-Aghasid - Kohrang County), *Quarterly Journal of Regional Planning*, 5 (18), 141-156. https://ensani.ir/fa/article/343170 (in Persian)

Kojbaf, A A & Elahiari, F& Bakhtiari, S. (2013). The role and status of women in the Bakhtiari tribe during the Qajar period from the perspective of European travelers (1210 to 1344 AH / 1796 to 1925 AD), Historical Research, 5(4), 54-39. https://jhr.ui.ac.ir/article_16616.html (in Persian)

Lang, J. (2007), The Creation of Architectural Theory: The Role of Behavioral Sciences in Environmental Design, translated by Ainifar, Tehran, Alireza, Tehran University Publishing and

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]

Printing Institute. (in Persian)
Mazhari, M I & Podat, F & Hosseini, A. (2019) Comparative study of the spatial pattern of rural settlements and the causes of its formation (case studies: Shalha village of Imam Hassan, Abadan and Hadbeh village of Khanafreh, Shadegan), *Housing and Rural Environment*, 39(170) 14-3. (in Persian) https://jhre.ir/browse.php?a_code=A-10-3375-3&sid=1&slc_lang=fa
Moeini, M. (2008). Study of the Process of Housing Formation in Nomadic Settlements, Case Study: Golafshan Settlement of Semiram- Isfahan. *Fine Arts Publishing House*, 33 (33), 47-56. (in Persian) https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1016056
Rafipour, F. (2014). Anatomy of Society: An Introduction to Applied Sociology. Tehran, Publishing Joint Stock Company. (in Persian)
Raisi, M. (2018), Sustainable conservation of the cultural landscape of Sar-Aghasid village (Kuhrang County, Chaharmahal-Bakhtiari Province), Master's thesis in the field of building restoration, urban orientation, Isfahan University of Arts, *Faculty of Conservation and Restoration*. (in Persian)
Ranjbar, H & Haqdoost, A A & Salsali, M & Khoshdel, A R & Soleimani, M A & Bahrami, N. (2012). Sampling in Qualitative Research: A Guide for Getting Started, *Scientific Research Journal of the Islamic Republic of Iran Army University of Medical Sciences*, 10(3) 250-238. https://sid.ir/paper/96654/fa (in Persian)
Ranjbar, N & Mahmoudi, M. (2016) Morphology of the Black Veil in Nomads of Southwestern Iran (Case Study: Nomads of Southern Ilam Province and Northern Khuzestan Province*), Journal of Eastern Art and Civilization*, 8 (27), 15-26. https://www.jaco-sj.com/article_105123.html (in Persian)
Rappaport, A. (1980). Cross-cultural aspects of environmental design. In: I. Altman, Amos Rappaport, and J. F. Woll, Human Behavior and the Environment, 46–7.
Rappaport, A. (1990). The Meaning of the Built Environment, A Nonverbal Communication Approach, Arizona, University of Arizona Press.
Rappaport, A. (1993). The system of activities and the system of settings in S. Kent, Interior Architecture and the Use of Space, An Interdisciplinary Cross-Cultural Study, Cambridge University Press, 20-9.
Rappaport, A. (2005). Culture, Architecture, and Design. Chicago, Illinois: Locke Scientific Publishing Company, Inc.
Sarbandi Farahani, M & Behzadfar, M & Abbaszadegan, M & Alvandipour, N. (2014). Environmental qualities affecting behavioral orientation in local green and open spaces, *Quarterly Journal of Urban Planning Studies*, 2 (5) 115-1. https://shahr.journals.umz.ac.ir/article_897.html (in Persian)
Vali Beig, N & Rastegar Jhaleh, S. (2018) A comparative study of Sistani and Baluchi rural indigenous housing from the perspective of physical recognition with a cultural anthropological approach, *Housing and Rural Environment*, 37 (163) 19-23. https://jhre.ir/article-1-1537-fa.html (in Persian)
Zarghami, E. (2016) Comparative study of Iranian nomadic housing, *Housing and Rural Environment*, 35 (155) 36-19. https://jhre.ir/article-1-1370-fa.html (in Persian)

DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-01]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.192.149]